

LINGUISTIESE ONDERSOEK EN GEDIGANALISE:
NOODWENDIGE VERSTRENGELING OF MARGINALE OORVLEUELING?

Ina Gräbe

Departement Algemene Literatuurwetenskap, Unisa

1 Inleiding

Die gebruik van die woord "eerste" in die uitnodiging om deel te neem aan hierdie "Eerste Stellenbosse konferensie" oor "Taalwetenskap vir die taalprofessies" roep onwillekeurig allerlei "tydverwante", of dan "geskiedkundige", bespiegelings op. Gesien die betreklik gevestigde tradisie van die formele taalwetenskap, ook aan tersiêre inrigtings hier te lande, sou 'n mens byvoorbeeld oor die tydsberekening van die konferensie kon vra: Waarom nou eers? en veral Waarom juis nou? Dergelike vrae word natuurlik selde sonder bybedoelings gevra, veral as die onmiddellike sintaktiese omgewing van die woord "eerste" in die - streng volgens die voorskrifte aan konferensiegangers - gesentreerde hooflettergedeeltes op die programaankondiging in aanmerking geneem word. Hierdie "eerste", en by implikasie "besondere geleentheid" juis omdat dit eerste is, word immers enersyds geknoop aan die plek Stellenbosch, meer spesifiek die departement Algemene Taalwetenskap aan die Universiteit van Stellenbosch, en andersyds word die verbintenis van "taalwetenskap" en die "taalprofessies" uitgelig.

Ten spyte van die erkenning van moontlike bybedoelings met die bogenoemde vrae, sou die vraag Waarom nou eers? suiwer temporeel opgevat kon word - tensy 'n mens natuurlik 'n bedekte akademiese verwyf daarin sou wou lees. Daarenteen stel die vraag Waarom juis nou? myns insiens die aktualiteit en die relevansie van hierdie konferensie aan die orde - vermoedelik sal hierdie aspekte veral in die sessies oor taalonderrig en taalbeplanning ter sprake kom.

Gesien vanuit my eie dissipline, wat ek terloops nie'sou beskryf as "literêre kritiek/analise" soos die opskrif tot hierdie sessie te kenne wil

gee nie, maar wel as literêre teorie of algemene literatuurwetenskap, het die vrae Waarom nou eers? en Waarom juis nou? in ieder geval geskiedkundige en evaluatiewe implikasies. Temporeel beskou, sou 'n besinning oor literêr-*rêr*-verwante kwessies vanuit 'n linguistiese hoek tien of twintig jaar gelede waarskynlik veel meer aandag getrek het as nou. Dit vanweë 'n aksentverskuiwing in die moderne literatuurteorie vanaf 'n belangstelling in linguistiese en/of stilistiese aspekte van literêre taalgebruik na 'n besinning oor breër tekstuele en kontekstuele vraagstukke wat meesal filosofies, sosiologies, psigoanalities of ideologies benader word. My vraag Waarom juis nou? het dus bepaalde konsekwensies vir 'n poging om een van die rigtinggewende vrae van die konferensie te beantwoord - dit impliseer óf 'n beredeneerde afwysing óf 'n beredeneerde hertaksering van die waarde van die taalwetenskap vir die moderne literatuurwetenskap. Só 'n hertaksering in terme van wat in resente literêre teorie benoem word met die sambreelterm "poststrukuralisme" - 'n benaming wat nie sonder rede byna so "wyd soos die Heer se genade" (Eugène Marais) is nie - val egter buite die bestek van my aangekondigde onderwerp. (Dit lyk asof Ronél Johl die relevansie van linguistiek en literatuurwetenskap vanuit 'n breër perspektief gaan aanraak in 'n lesing wat onder die rubriek "taalbeplanning" ingedeel is.) In 'n poging om te besin oor die twee vrae van die konferensie sal ek my dus weerhou van algemeen-filosofiese en/of sosio-politiese kwessies en die bespreking van die twee "rigtinggewende vrae" eerder beperk tot één moontlike voorbeeld van literêre analise, naamlik die aard van poëtiese taalgebruik en daarby inbegrepe die lees van poëtiese tekste.

2 Linguistiek en literatuurwetenskap: historiese aanloop

Voordat enkele linguistiese tiperings van die aard van poëtiese taalgebruik of enkele linguistiese ondersoeke na aspekte van betekenisgewing in gedigte hieronder bekyk word, kan baie kortliks verwys word na wat seker met reg 'n "noodwendige verstrengeling" van die moderne taal- en literatuurwetenskap genoem sou kon word. Dit is alom bekend dat die werk van die Russiese Formaliste gesien word as die begin van die moderne literatuurwetenskap, aangesien hulle omskrywing van literariteit, dit wil sê dit wat uniek is aan literêre werke, 'n eiesoortige studie-objek vir literatuurstudie definieer. Dit is ook alom bekend dat een van die produktiefste en veelsydigste taalkundiges tot op hede, naamlik Roman Jakobson, 'n toonaangewende

rol gespeel het in opeenvolgende stadia binne die literatuurwetenskap: sy invloed strek in die eerste plek vanaf Russiese Formalisme tot Praagse Strukturalisme tot semiotiek op die Europese vasteland en dek ten minste vier dekades vanaf die twintiger- tot die sestigerjare; dit is in die tweede plek ook aantoonbaar in die neerslag van bepaalde formalisties-strukturalistiese uitgangspunte in New Criticism in die V S A gedurende die vyftiger- en sestigerjare. Histories gesien sou 'n mens dus met reg kon beweer dat Roman Jakobson se nalatenskap 'n "lewende" bewys is van die noodwendige verstrengeling van taal- en literatuurstudie.

Wanneer gesoek word na linguistiese invloed in literêr-teoretiese ondersoek na verhaalstrukture, moet die uitwerking van Ferdinand de Saussure se strukturalistiese linguistiek op literatuurstudie spesifiek vermeld word. Hier sou 'n mens veral kon dink aan die betreklike laat "ontdekking" van die Russiese Formalisme in Frankryk en die daaropvolgende opbloeï van strukturalistiese verhaalondersoek in die werk van Bremond, Greimas, Todorov en die vroeë Barthes. 'n Mens sou in hierdie verband selfs ook kon verwys na die intense aktiwiteit in narratologiese studies onder invloed van Gérard Genette se "metaforiese" gebruik van die linguistiese kategorieë tyd, modus en stem. Genette gebruik naamlik hierdie sintaktiese kategorieë ten einde die globale relasies tussen die onderliggende storievlak, of Saussure se signifié, en die representasie van die geverbaliseerde verhaal, of Saussure se signifiant, te kan sistematiseer.

Afgesien van sy spesifieke invloed op wat meesal getipeer word as strukturalistiese narratologie, figureer Saussure steeds prominent in resente verskuiwings van 'n meer algemeen-filosofiese aard in die literatuurwetenskap sedert die sestigerjare - veral Derrideaanse dekonstruksie en Lacaniaanse psigoanalise kan hier vermeld word. 'n Mens sou dus oënskynlik kon redeneer dat die noodwendige verstrengeling tussen taal- en literatuurwetenskap selfs in die heel resentste literêr-teoretiese navorsing steeds merkbaar is aan die wyse waarop 'n radikaliserings van die Saussureaanse omskrywing van die taalteken bepalend is vir poststrukturalistiese herskrywings van strukturalisme. Die probleem is egter dat die werk van sowel Roman Jakobson as Ferdinand de Saussure binne die konteks van hierdie konferensie omskryf sal moet word as pre-generatief en pre-postgeneratief ten opsigte van resente ontwikkelings in die taalwetenskap. 'n Verdere kompliserende faktor geld die hantering van linguistiese begrippe in

literatuurstudie in die afgelope aantal jare: óf die linguistiese omskrywings is bloot metafories bedoel (Genette wat sintaktiese kategorieë gebruik in sy sistematisering van verhaalteorie); óf anders funksioneer die linguistiese verwysingsraamwerk as 'n blote vertrekpunt vir filosofiese bespiegeling (Derrida se radikaliserings van die Saussureaanse taalteken ten einde binne 'n raamwerk van verskil en uitstel, vervat in die neologisme *différance*, die Westerse metafisika te kan dekonstrueer). Dit lyk asof 'n mens nader beweeg aan die "marginale oorvleueling" wat as teenpool vir "noodwendige verstrengeling" in die titel van hierdie referaat genoem word.

Die invloed van linguistiese ondersoek op literatuurstudie, wat nou meer bepaald op literêre analise van toepassing gemaak kan word, is egter nie beperk tot die steeds uitkringende effekte van strukturalistiese linguïstiek nie. Ten spyte van Roman Jakobson se welbekende, in hierdie geselskap moontlik berugte, uitspraak dat Chomsky nie 'n goeie taalkundige is nie, omdat hy nie poësie kan lees nie, is die invloed van linguistiese ondersoek op literatuurstudie ook in die "generatiewe" tydperk sterk gemanifesteer in onder andere die talryke pogings om poëtiese taalgebruik te omskryf. Dergelike pogings kry hulle beslag in onder meer stilistiese studies (die sogenaamde "stylistics"), in talryke studies oor die metafoor, in analises van die "afwykende" sintaksis van poëtiese tekste (die sogenaamde "un-grammar" van Cummings se poësie) en ook in die pogings om die onderliggende algemene beginsels van sintaktiese reëls in te span ten einde die reëls en reëlmatighede van poësierytme te beskryf (die sogenaamde "generatiewe metrum" of "generative metrics"). Ook strukturalistiese verhaalondersoek vind 'n generatiewe pendant in die talryke pogings om "grammatikas" van verhaalstrukture op te stel (Gerald Prince se linguïsties gekonseptuelede narratologiese ondersoek).

In 'n poging om die twee rigtinggewende vrae van die konferensie te beantwoord in terme van "noodwendige verstrengeling" of "marginale oorvleueling", kan vervolgens gelet word op die waarde van linguistiese ondersoek vir gediganalise. 'n Verdere beperking van 'n meer persoonlike aard moet miskien regverdigheidshalwe dadelik hier "bely" word. Dit is naamlik die feit dat my eie bemoeienis met linguistiese tiperings van poëtiese taalgebruik ongelukkig ook al sou kon kwalifiseer as "geskiedenis" in die sin van "tot-die-verlede-behorende" en dus by implikasie moontlik nie meer relevant binne die huidige problematiek nie. Bowendien is die onderliggende linguistiese raamwerk vir hierdie studies, wat ruweg dateer tussen 1979

en 1987, ook ten minste pre-postgeneratief. In die lig van hierdie bekentenis, sou u binne die konteks van hierdie konferensie waarskynlik tereg kon wonder volgens welke linguistiese kriteria daar in hierdie referaat onderskei sou kon word tussen "noodwendige verstrengeling" enersyds en "marginale oorvleueling" andersyds. Hierdie vraagstuk word egter vanuit 'n literêr-analitiese vertrekpunt benader, sodat die twee rigtinggewende vrae van die konferensie bekyk word vanuit die aard van die resultate wat deur die noue verbintenis tussen taal- en literatuurwetenskap voortgespruit het.

3 Linguistiese ondersoek en gediganalise

Daarmee het ons dan uitgekom by die eerste deel van die titel van hierdie referaat: die geïmpliseerde verband tussen linguistiese ondersoek en gediganalise. Of hierdie verband uiteindelik getipeer sou moes word as "noodwendige verstrengeling" of "marginale oorvleueling" sal beoordeel word vanuit 'n voorstel vir die lees van poëtiese tekste wat ten minste gedeeltelik geabstraheer is uit linguistiese navorsing oor sleutelaspekte van poëtiese taalgebruik. Gesien die sterk didaktiese inslag van hierdie konferensie met die groot gewig wat aan taalonderrig (ofte wel "language teaching") toegeken word op die program, word hierdie voorstel gebaseer op beginsels van poësieanalise wat in die voorgraadse kursusse van algemene literatuurwetenskap aan Unisa geïnkorporeer is. Hierdie beginsels berus op die aard van die kommunikatiewe bydrae van bepaalde distinkiewe aspekte van poëtiese taalgebruik, asook op hulle onderlinge interafhanklikheid binne poëtiese strukturering. Ten einde die interpretatiewe resultaat van die voorstel vir poësie-analise konkreet te illustreer, sal verwys word na Leon Strydom se gedig "Droogte" uit sy debuutbundel Geleentheidsverse (1973).¹ Die versreëls word in die reproduksie van die gedig hieronder genommener ten einde verwysing na gedeeltes van die gedig te vergemaklik:

DRÖÖGTE

- 1 in die geruis van die aandwind
- 2 het die wolke melkweit gaan wandel
- 3 en ver onder in die haai grint
- 4 het die adamsvy gekraak soos amandel
- 5 het die dor takke skor en vrugteloo
- 6 gegryp na die wolwitwolke
- 7 soos na vyblaarskorte

- 8 en dorings en distels het verlep bly hang
- 9 onder in 'n knoesterige mik
- 10 soos menige ou slang
- 11 in vyemelk verstik

(Uit: Geleentheidsverse)

Volgens die didaktiese leesmodel wat in die derdejaarskursus voorgestel word, moet die poësieleser bedag wees op die semantiese verryking wat deur die onderlinge verhouding tussen taaleenhede binne 'n gedig bewerkstellig word. Dit is 'n semantiese verryking waar die aandeel van bepaalde aspekte van poëtiese taalgebruik soos volg gespesifiseer kan word: (i) die buitengewone saamgroepeer van woorde en/of sinsnedes in metaforiese konstruksies sorg vir 'n bevrugterende interaksie tussen die taaleenhede binne so 'n konstruksie; (ii) eweneens sorg sintaktiese, tipografiese of klankmatige verbande tussen taaleenhede vir 'n wedersydse betekenisbeïnvloeding van dié taaleenhede op mekaar; (iii) in só 'n semanties verrykte taalaanbod isoleer metries-ritmiese benadrukking gewoonlik die hoogtepunte van die hele semantiese "betoog" van die gedig. Hierdie spesifisering belig terselfdertyd drie opeenvolgende analitiese stappe in die lees van gedigte wat hieronder in meer besonderhede geskets word. In hierdie stadium kan die logika agter so 'n opeenvolging van analitiese stappe kortliks verduidelik word. Gesien vanuit die oogpunt van die leser van poëtiese tekste is die belangrikste inset tot begrip van die poëtiese "boodskap" ongetwyfeld die woordbetekenis, waartoe metaforisering in die meeste gedigte 'n beslissende bydrae lewer. Nadat die leser bewus geraak het van die semantiese implikasies van die metaforiese inligting, is hy gereed om 'n hertaksering en/of 'n herbenadrukking van reeds geïnterpreteerde inligting te oorweeg in die tweede en derde analitiese stappe.

Hierdie waarneming van die hoof funksies van bepaalde aspekte van poëtiese taalgebruik en strukturering in die leser se dekodering van 'n gedig spruit uit 'n lang bemoeienis met die resultate wat vooropstellingstegnieke in gediganalise kan oplewer. Vooropgestelde taalgebruik binne die poësie is gewoonlik herkenbaar aan óf afwykende taalgebruik, waar sommige van die reëls wat in standaardtaalgebruik geld, oortree word; óf dit is herkenbaar aan ekstra patroonvorming, waar bepaalde reëls van standaardtaalgebruik juis strenger toegepas word. Afwykende taalgebruik, wat dié area is waarop die meeste generatiewe ondersoeke van poëtiese taalgebruik gekonsentreer het, kom aan die orde by die bestudering van seleksionele afwyking in metaforiese konstruksies, en ook by verskuiwing, delesie en seleksionele afwyking in sintaktiese konstruksies. Ekstra patroonvorming, wat veral steun op die Jakobsoniaanse definiëring van die ekwivalensiebeginsel in poëtiese strukturering, is waarneembaar in die parallelle konstruksies van sintaktiese patrone, die eksploitasie van klankpatrone en die metriese ordening binne 'n gedig.

In 'n poging om die bogenoemde vooropstellingstegnieke te integreer in 'n bepaalde voorstel vir die lees van gedigte, word analitiese stappe dan chronologies georden. As 'n eerste analitiese stap word die metaforiese konstruksies (of die semantiese relasies) in 'n gedig noukeurig geanaliseer. In 'n volgende stap word nagegaan op watter manier sintaktiese vooropstelling (soos byvoorbeeld sintaktiese afwyking of ekstra patroonvorming) die leser se dekodering van (metaforiese) inligting in 'n poësie-tekst rig. Verlaas die volgende funksies word beskou as tersaaklik vir die analise en dekodering van (metaforiese) inligting in 'n gedig: aksentuering en/of aksentverskuiwing, hiërargisering, meerduidigheid, semantisering en verbandlegging. In 'n volgende stap word die moontlike informatiewe waarde van die klankstrukturering in 'n gedig nagegaan en verlaas gekonsentreer op die funksies aksentuering, kontinuering en verbandlegging. In 'n laaste stap word die funksie van aksentuering ondersoek in 'n analise van die metries-ritmiese struktuur van 'n gedig.

Die beperking op 'n analise van die intratekstuele relasies (Lotman 1977) in 'n gedig in die voorstel hierbo is opsetlik: enersyds omdat 'n mens in ieder geval by die organisasie van taalmiddele moet begin wanneer 'n tekst gelees word - sodat hierdie eerste stap ook nog binne die ruimer opvatting

oor die lees van tekste in resente ontwikkelings binne die literatuurwetenskap noodsaaklik is; andersyds omdat dit binne die konteks van hierdie konferensie sin maak om te konsentreer op daárdie aspekte van gediganalise waar linguistiese ondersoek in 'n meerdere of mindere mate tersaaklik is.

Sommige van hierdie stappe en funksies sal vervolgens geïllustreer word met spesifieke verwysing na Leon Strydom se "Droogte". Die relevansie van linguistiese ondersoek sal deurentyd beoordeel word in die lig van die waarde daarvan vir ingeligte gediganalise.²

3.1 Metaforiese taalgebruik

'n Algemene tekortkoming in die meeste linguisties gefundeerde metafoorteorieë (kyk Gräbe 1983; 1984c & 1985a) geld die verskynsel dat 'n ondersoek na metaforiese konstruksies beperk word tot geïsoleerde (en dikwels geykte) uitdrukkings soos byvoorbeeld Black (1962) se alombekende en veel aangehaalde voorbeelde "The chairman plowed through the discussion" en "Man is a wolf". Hierdie ondersoek moet op twee maniere aangepas word ten einde hulle funksionaliteit vir gediganalise te verseker: enersyds moet die "vreemdheid" of innovatiewe aard van nuutskappings in poëtiese taalgebruik verantwoord word; andersyds moet die ondersoek nie beperk bly tot 'n analise van die samestellende dele van sintaktiese eenhede nie.³ In die analise van enkele metaforiese konstruksies in "Droogte" word die bogenoemde aanpassings verreken.

As ooreenstemmende voorbeelde met Black (1962) se geykte uitdrukkings, sou verwys kon word na die volgende rekonstruksies uit "Droogte":

Die wolke het melkwit gaan wandel. (reël 1)

Die wolwitwolke is [soos] vyeblaarskorte. (reëls 7 & 8)

In navolging van Reinhart (1976b) se terminologie vir 'n beskrywing van lokale metaforiese verhoudings binne sintaktiese eenhede kan die bogenoemde konstruksies soos volg beskryf word:

- 1 in die geruis van die aandwind
2 het die wolke melk wit gaan wandel
A FE FE

A = argument
FE = fokusekspressie

Hiervolgens word die argument wolke gekwalifiseer deur die adjektiewiese fokusekspressie melk wit en die verbale fokusekspressie gaan wandel, waardeur onderskeidelik die eienskappe (besondere wit kleur), (reinheid) en (beweging) met wolke geassosieer sou kon word. Aangesien die verbale fokus gaan wandel self nader gespesifiseer word deur die preposisionele frase "in die geruis van die aandwind", wat Bybelse konnotasies oproep van Goddelike kommunikasie met die eerste mensepaar in die paradys, word die argument wolke ook geassosieer met Goddelike teenwoordigheid en gespesifiseer as verteenwoordiger van die hemelse vlak. Hierdie laaste assosiasie word versterk deur die onderliggende struktuur van die konstruksie "wolke melk wit" (vir die "normale" "melk wit wolke");

Die wolke is so wit soos melk
A(T) A(V)

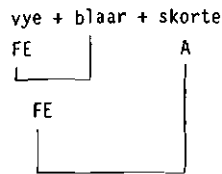
A(T) = argument met die metaforiese status van tenor⁴
A(V) = argument met die metaforiese status van vehicle

Die vehicle melk voeg die eienskappe (vloeistof) en (voedsaam) aan die metaforiese inhoud van wolke toe. Die argument wolke (reël 2) - die status van tenor is ingebed in die fokusekspressie en nie globaal geldig vir die gedig nie - word dus binne 'n lokale sintaktiese eenheid metafories gespesifiseer as besonder wit, rein, vloeibaar of vloeistofhoudend, geassosieer met 'n Goddelike teenwoordigheid in 'n gepersonifieerde beweging en voedsaam.

Die eerste stap in metaforiese analise is hiermee geïllustreer. Dit behels 'n analise en interpretasie van die uitwerking van die lokale interaksie tussen 'n argument en sy kwalifiserende fokusekspressies. Tot hier funksioneer linguïstiese beskrywings en formaliserings van metaforiese taalgebruik nuttig vir 'n analise van metaforiese konstruksies in poësietekste.⁵ So 'n interpretasie is egter slegs voorlopig en sal waarskynlik

'n fisieke drongtetoestand teweeg te bring uitgebou tot 'n reddende vermoë om 'n geestelike "droogte" op te hef. Die saamgestelde argument wolwitwolke word egter ook nog binne 'n vergelykingskonstruksie metafories gespesifiseer deur die saamgestelde argument vyeblaarskorte, wat op sy beurt 'n interessante metaforiese konstruksie bevat:

Deurdad vyeblaarskorte saamgestel is uit drie NP's word die argument skorte deur 'n saamgestelde fokusekspressie "vye + blaar" metafories gespesifiseer. Die eerste fokusekspressie vye verwys natuurlik terug na die "adamsvy" van reël 4, sodat die konnotasies van vrugbaarheid en menslikheid opgeroep word. Dié vye word egter verbind aan blaar sodat dit duidelik word dat dit nie die vrugbaarheidspotensiaal van 'n "adamsvy(eboom)" is wat hier ter sake is nie. Saamgelees met skorte word dit dan uiteindelik duidelik dat dit hier gaan om die kledings en/of bedekkingspotensiaal van die "vyeblaar". Die "skorte van vyeblaar" in die konstruksie vyeblaarskorte is verder natuurlik 'n direkte verwysing na die sondeval van die eerste mensepaar in die paradys.

Met al die bogenoemde inligting in gedagte kan die tenor-vehicle-verbinding in die vergelyking

gegryp na die wolwitwolke soos na vyeblaarskorte
A(T)   A(V)

van nader belyk word. Deurdad na die wolwitwolke "gegryp" word asof hulle vyeblaarskorte was, word dit duidelik dat dit nie die moontlike reddende vermoë van die "wolwitwolke" en die assosiasie (Lam van God) is wat ter sake is nie, maar wel die kledings en/of bedekkingspotensiaal van die "wolwitwolke". Die "gegryp" in reël 6 is natuurlik 'n voortsetting van die "gekraak" in reël 4. Hierdie gegryp verteenwoordig egter duidelik nie 'n reaksie op die belofte van 'n voedende vloestof in die wolke ten einde

die gebrek aan vloeistof van die droogtegeteisterde adamsvy te herstel nie. Dit is ook nie 'n uitreik na die potensieel reddende vermoë van die "wol-witwolke" om 'n geestelike "droogte" op te hef nie. Dit is slegs 'n poging om bedekking of beskutting vir die droogtegeteisterde aardse vlak te verkry. Die implikasie is dat die gevalle mens nie uitreik na die hemelse vlak omdat hy redding van sy sonde verlang nie, maar slegs belang stel in die beskuttingsmoontlikheid van die hemelse vlak ter kontinuering van sy sondige toestand.

Aan die einde van strofe 1 van die gedig word dit duidelik dat die vergelyking in reëls 6 en 7, waarin die tenor wolwitwolke die "bedekkingsaktiwiteit" van die vehicle vyblaarskorte moet verrig, die verklaring bevat vir die metaforiese inligting wat in die uitgebreide metaforiese konstruksie van strofe 2 van die gedig aangebied word:

8 en dorings en distels het verlep bly hang

A(T)

9 onder in 'n knoesterige mik

10 soos menige ou slang

A(V)

11 in vyemelk verstik

FE

FE

Vóór die tenor-vehicle-verbinding tussen "dorings en distels" en (menige ou) slang" nagegaan word, moet die kwalifikasie van die argument slang deur die fokusekspressies binne die preposisionele frase "in vyemelk verstik" eers geanaliseer word. Die adjektiewies funksionerende vye binne "vyemelk" word deur die verwysing na "adamsvy" (reël 4) en "vyblaarskorte" (reël 7) geassosieer met eienskappe soos menslikheid, potensieële vrugbaarheid en die moontlikheid van kleding en/of bedekking. Hierdeur word dit duidelik dat die melk in "vyemelk" nie behoort tot die hemelse vlak soos in "wolke melkwit" (reël 2) nie, maar inderdaad (slegs) 'n produk is van die aardse vlak. Die verbale fokus verstik is dan 'n aanduiding dat 'n inname van hierdie aardgebonde vloeistof eindig in die dood. Hiermee word die argument slang, wat op sigself beskou Bybelse konnotasies van boosheid en die Satan oproep, verbind met 'n inname van 'n vloeistof wat afkomstig is uit die aardse en nie die hemelse vlak nie - 'n inname wat dan eindig in die dood.

Met die bostaande metaforiese inligting in gedagte kan die tenor-vehicle-verbinding in reëls 8 en 10 van nader bekyk word:

en dorings en distels ... soos menige ou slang ...
A(T) A(V)

'n Vergelyking met die vorige verwysings na plantegroei, naamlik adamsvy (reël 4) en dor takke (reël 5), maak dit onmiddellik duidelik dat die dorings en distels hierbo - as die verteenwoordigers van onkruidagtige plante - in hierdie stadium in die gedig 'n kenmerk van ongewenstheid ten opsigte van die aardse plantegroei introduceer, wat nog nie voorheen deur die algemene droogtetoestand uitgelig is nie. Dat dié ongewenstheid te make het met 'n sondige toestand word dan duidelik wanneer die vergelyking tussen die tenor dorings en distels en die vehicle slang in berekening gebring word. Dit is ook belangrik om in die hele strofe 2 die verleptheid van die dorings en distels, as gevolg van 'n voortdurende droogte, te vergelyk met die verstikking van die ou slang as gevolg van 'n inname van vyemelk, dit wil sê 'n vloeistof voortkomende uit die aardse vlak. Dit is ironies dat die plantegroei op die aardse vlak dwarsdeur die gedig onderhewig is aan 'n droogtetoestand weens 'n gebrek aan vloeistof, en dat die dood dan teen die einde intree weens 'n teveel aan vloeistof. Die seksuele konnotasies, soos dit veral in die laaste strofe van die gedig opvallend word, gee 'n spesifieke inhoud aan die sondige toestand van die mens wat geen verligting verlang van 'n "geestelike" droogte nie, maar slegs beskut wil wees in 'n voortdurende aardse (en vleeslike) genieting.

Dit is duidelik dat 'n lokale sowel as 'n globale spesifisering van metaforiese konstruksies geld in die bostaande gedig. Globaal gesien is wolke (reël 2) 'n vehicle vir die geïmpliseerde tenor God, terwyl die eweneens geïmpliseerde tenor mens agtereenvolgens gekwalifiseer word deur die vehicles adamsvy (reël 4), dor takke (reël 5) en dorings en distels (reël 8). Die steeds verslegtende toestand van die mens word deur dié drie vehicles uitgelig: van potensiële vrugbaarheid na onvrugbaarheid na 'n ongewenste vrugbaarheid; van gevalle na verlore mens. Die verklaring vir die verdoeming van die gevalle mens tot 'n verlore mens, ten spyte van die belofte van redding wat opgesluit lê in die nadering van 'n Goddelike teenwoordigheid soos voorgestel in die "wolwitwolke", lê in die verkeerde toenadering wat vanuit die aardse vlak begeer word. Deurdat uitgereik

word na die "wolwitwolke" asof hulle "vyblaarskorte" was, word die misbruik en minagting van die aardse vlak in die verwerping van die werklike belofte van die hemelse vlak duidelik gestel.

Dié globale interpretasie van die metaforiese inligting in die gedig was slegs moontlik ná die lokale spesifisering van argumente deur hul onderskeie fokusekspressies in berekening gebring is. Dit is ook duidelik dat die metaforisering in dié gedig 'n dinamiese proses is en dat die leesproses voortdurend gekenmerk word deur eensyds 'n determinering van volgende en andersyds 'n retrospektiewe herinterpretasie van vorige gegewens tydens sowel 'n "horisontale" as 'n "kruis en dwars" lees van verbande binne en tussen metaforiese konstruksies. Só byvoorbeeld bepaal die konstruksie adamsvy deur personifiëring as't ware by voorbaat die metaforisering van alle latere verwysings na die aardse plantegroei. Só byvoorbeeld sorg ook die vervanging van 'n "normale" plantegroei met onkruid (die "dorings en distels" van reël 8) vir 'n byvoeging van 'n sondige element tot alle vorige verwysings na plantegroei, sodat die metaforiese inhoud van adamsvy noodwendig 'n retrospektiewe herinterpretasie ondergaan. Dit laat geen twyfel dat die metaforiese inhoud van argumente wat in lokale of globale tenor-vehicle-verbindings betrek word heel presies gespesifiseer word binne die gedigstruktuur nie. Tog is die semantiese aanbod en die kommunikasiemoontlikhede van die gedig nog nie uitgeput deur 'n analise van metaforiese relasies nie. Soos hieronder aangetoon sal word, is die sintaktiese en tipografiese struktuur van die gedig medebepalend vir die metaforiese aanbod van die gedig.

3.2 Sintakties-tipografiese organisasie

Die tweede stap in die analise van 'n gedig dwing die leser normaalweg om sy interpretasie van die metaforiese inligting steeds te hersien - en dit ten spyte van die presiese spesifisering wat bewerkstellig word deur lokale en globale interaksieprosesse. Die verklaring hiervoor moet myns insiens gesoek word in funksies soos aksentuering, hiërargisering of verbandlegging wat deur die sintaktiese organisasie van metaforiese inligting geaktiveer word. Trouens, wanneer die sintaktiese struktuur van die gedig van nader bekyk word, word dit gou duidelik dat die leesproses steeds dinamies is, aangesien die leser voortdurend gedwing word tot 'n hertaksering van reeds

geïnterpreteerde metaforiese inligting. Ter illustrasie van hierdie waarnemings kan vervolgens kortliks gelet word op die uitwerking van enkele sintaktiese "maneuvers" wat die leser se konseptualisering van die metaforiese inligting in Leon Strydom se "Droogte" rig.

Die afwesigheid van punktuasie in die gedig impliseer die moontlikheid van een lang uitgebreide konstruksie wat tipografies verdeel word in twee strofes van onderskeidelik sewe en vier reëls elk. In werklikheid is daar vier selfstandige sinne in die gedig waarvan die eerste drie op die volgende manier herskryf kan word om 'n "normaler" woordorde te verkry:

- (i) Die wolke het in die geruis van die aandwind melkwit gaan wandel
- (ii) Die adamsvy het ver onder in die haai grint gekraak soos amandel
- (iii) Die dor takke het skor en vrugteloois gegryp na die wolwitwolke soos na vyeblaarskorte
- (iv) Dorings en distels het onder in 'n knoesterige mik verlep bly hang soos menige ou slang in vyemelk verstik

In generatiewe ondersoeke na "afwykende sinskonstruksies" in poëtiese taalgebruik is die herwinning van die onderliggende "normale" konstruksie normaalweg gesien as die enigste "formele maneuver" wat nodig sou wees vir 'n herstel van 'n grammatikale mededeling.⁷ Veel belangriker as 'n herkenning van die onderliggende grammatikale konstruksie, is egter die effek van die werklike "afwykende" konstruksie in die gedig. Die ongewone woordvolgorde van sintaktiese frases in die eerste twee sinne van die gedig belig byvoorbeeld die gegewe dat plekaanduidende preposisionele frases vooropgestel word deur verskuiwing. Binne die uitgebreide sinskonstruksie van dié gedig word die eerste preposisionele frase, naamlik "in die geruis van die aandwind", daardeur tipografies gereleveer as reël 1, sodat dit 'n hiërargiese belangrike posisie beklee in strofe 1. Dit beteken dat die funksies van aksentuering en hiërargisering geaktiveer word deur 'n "afwykende", of ten minste ongewone, rangskikking van sinskonstituente. Hierbo is reeds daarop gewys dat reël 1 van die gedig Bybelse konnotasies oproep en verwys na 'n tyd en plek waarop daar kommunikasie was tussen God en die eerste mensepaar: "En hulle het die stem van die Here God gehoor terwyl Hy wandel in die tuin in die aandwindjie" (Gen. 3:7-8). Die

hiërargiese ordening van dié inligting impliseer dat die aandwind op die hemelse vlak voorwaardelik is vir die metaforiese handeling van reël 2, waarin "die wolke melkweit gaan wandel". Verskuiwing kan egter ook lei tot meerduidigheid, soos blyk uit die uitwerking van die verskuifde item "melkweit" in die tweede reël van die gedig:

(i) het die melkweit wolke gaan wandel - normale rekonstruksie
Adj.

(ii) het die wolke melkweit gaan wandel - gegewe woordorde in die gedig
Adv.

Deur die verskuiwing van melkweit in (ii) hierbo funksioneer dit in die eerste plek soos 'n adverbiale kwalifikasie vir "gaan wandel"; uit die rekonstruksie in (i) blyk egter dat die gunstige metaforiese inligting van melkweit, naamlik dat dit 'n voedsame vloeistof impliseer, van toepassing gemaak word op sowel die wolke (globale vehicle vir God) as die gaan wandel (kwalifiserende fokusekspressie vir die argument wolke), wat dan inhou dat nie net die vermoë tot verligting van die droogte nie, maar inderdaad ook die daad wat daardie verligting kan laat realiseer in die vooruitsig gestel word deur die aktivering van die funksie van meerduidigheid ten opsigte van die sintakties-tipografiese ordening van die metaforiese inligting in die gedig. Samevattend kan gestel word dat verskuiwing in die eerste sin van die gedig (terselfdertyd reëls 1 en 2 daarvan) die metaforiese inligting uitbrei en verder kwalifiseer.

Afgesien van die funksies van aksentuering, hiërargisering en meerduidigheid, word die metaforiese inligting in die gedig ook medebepaal deur verbandlegging. Dit is veral hier waar Jakobson se beroemde definisie van die ekwivalensiebeginsel ter sake is:

The poetic principle projects the principle of equivalence from the axis of selection into the axis of combination.

(Jakobson 1960: 353)

Wat hierdie waarneming inhou vir metaforiese konstruksies wat deur parallelisme op mekaar betrek word, kan kortliks geïllustreer word met verwysing na die volgende preposisionele frases in die gedig:

- 1   in die geruis van die aandwind
3   ver onder   in die haai grint
9   ' onder   in 'n knoesterige mik

In die eerste twee frases in reëls 1 en 3 word die kontrasterende verwantskap tussen die hemelse en aardse vlakke geaksentueer: die nomina geruis en grint wat in sintaktiese ekwivalente posisies voorkom en wat volgens die Jakobsoniaanse definisie ook klankmatig ekwivalent is,⁸ roep semantiese assosiasies van onderskeidelik 'n strelende en 'n skerp of steurende aard op. Hulle onderskeie kwalifikasies "van die aandwind" en "haai" versterk dié kontrasterende verwantskap binne die parallelle struktuur: die eerste roep saam met geruis die Bybelse konnotasies op van 'n Goddelike teenwoordigheid; die tweede stel daarteenoor die kaalheid en onherbergsaamheid van die aardse landskap. Die "ekstra" kwalifikasie "ver onder" in reël 3 stel die kontras tussen die aardse en hemelse vlakke eksplisiet as 'n byna onoorbrugbare verwydering.

Tussen die tweede en derde konstruksies word 'n strengere vorm van parallelisme, naamlik koppeling,⁹ aangetref. In die konteks van die gedig dui dié sintaktiese ooreenstemming op 'n sinonimiese semantiese verwantskap. Die "knoesterige mik" is naamlik net so onherbergsaam as die "haai grint", aangesien die steeds verlepte "dorings en distels" geen beskutting teen die droogtetoestande daarin vind nie. Binne die konteks van strofe 2 dui die metaforiese inligting bowendien op duidelike seksuele konnotasies vir "onder in 'n knoesterige mik". Dit beteken dat die seksuele geassosieer word met 'n onvermoë om te beskut. Dit sou dalk ook kon beteken dat 'n onvermoë om te beskut seksuele konnotasies het - wat die onherbergsaamheid van die (kaal) aardse vlak "in die haai grint" dan natuurlik restrospektief in 'n nuwe lig stel.

Dit is duidelik dat die sintaktiese funksie van verbandlegging die leser lei tot die ontdekking van bykomende globale verbande tussen metaforiese konstruksies, sodat steeds nuwe perspektiewe geopen word op die moontlike interpretasie van die metaforiese en/of semantiese inligting in die gedig. Dit geld ook vir die ander sintaktiese funksies wat hierbo bespreek is - aksentuering, hiërargisering en meeruidigheid. Dit is trouens duidelik dat die metaforiese inligting in die gedig beduidend verryk word deurdat die leser deur die sintaktiese struktuurering gelei word om steeds nuwe

perspektiewe op die reeds geïnterpreteerde metaforiese inligting te oorweeg.

4 Slotopmerkings

Uit die bostaande illustrasie van analitiese stappe in die lees van 'n gedig het dit hopelik duidelik geword dat linguistiese ondersoeke van poëtiese taalgebruik en strukturering meesal 'n noodsaaklike vertrekpunt verskaf vir 'n begrip van die "boodskap" van die gedig. Dit is egter slegs 'n nuttige vertrekpunt en op geen manier, selfs nie eers by benadering, 'n volledige verantwoording van die manier waarop poëtiese taalgebruik kommunikeer nie. Trouens, die poëtiese spesifisering van die semantiese inhoud van die leksikale items in 'n gedig toon myns insiens ondubbelsinnig aan dat 'n blote kennis van hulle "normale" verwysing en funksionering in standaardtaalgebruik totaal onvoldoende is vir 'n begrip van die werklike semantiese inhoud van poëtiese taalgebruik.

Die implikasie hiervan strek wyer as die "bloot" taalkundige aspek en raak die wyse waarop enige verwysingsraamwerk binne die poëtiese struktuur as 't ware "her-vorm" word. In hierdie verband kan ten slotte verwys word na die wyse waarop Strydom in "Droogte" met die bekende Bybelse gegewens van die sondeval en die gevolge daarvan, ook vir die hedendaagse mens, omgaan. Die onthulling van 'n seksuele genieting as 'n "onvrugbare" (in die taal van die gedig "vrugtelose") poging tot vrugbaarheid en dus 'n sonde wat lei tot die verwerping en verdoemenis van die sondige mens, omdat dit sy verlossing vanuit die hemelse vlak verhinder, plaas 'n unieke konstruksie op die Goddelike gebod aan die mens om "vrugbaar" te wees en die aarde te bewoon. Kennis van die Bybelse gegewens, en trouens kennis van die "aangesig" van 'n natuurlike droogte, funksioneer slegs as 'n soort aanvanklike agtergrond, waarna enige ekstern verwysende gegewens vervolgens intern binne die struktuur van die gedig op 'n idiosinkratiese wyse gespesifiseer word.

VOETNOTE

1. Die keuse vir hierdie gedig weerspieël 'n persoonlike voorkeur. Dit is vir die eerste keer in 1977 in 'n poësiekursus vir die derdejaar in Algemene Literatuurwetenskap deur studente in 'n werkseminaar geanaliseer. In die publikasie wat hieruit voortgespruit het, Sintaksis in die poësie/Syntax in poetry (1984a), is die sintaktiese strukturering van die gedig deur Eduan Swanepoel ontleed. Daarna het dieselfde gedig as voorbeeldmateriaal gedien in twee studies oor onderskeidelik die metafoor (Gräbe 1983) en die metafoor in verhouding tot sintaksis, klank en ritme en metrum (Gräbe 1986). Die voorstel vir poësie-analise wat in hierdie referaat bespreek word, het gegroei uit 'n bemoeienis met onder meer linguistiese ondersoek na aspekte van poëtiese taalgebruik, wat in meer besonderhede uitgewerk is in 'n aantal studies (Gräbe 1984b; 1984c; 1985a; 1985b).
2. Vir 'n vollediger uiteensetting van die analitiese stappe wat vir hierdie gedig gevolg is, asook vir 'n vollediger analise van die gedig in sy geheel genome, word die leser verwys na Gräbe (1986), waarop die volgende opmerkings grotendeels gebaseer is.
3. 'n Volledige verslag van linguistiese ondersoeke na metaforiese taalgebruik, d.w.s. tot en met generatiewe semantiek, verskyn in Gräbe (1984b). Die leemte van "lokale interaksie" word aangespreek en aangevul met 'n spesifisering van "globale interaksieprosesse" in Gräbe (1984c) en (1985a).
4. Ek veronderstel bekendheid met Richards (1936) se terme "tenor", vir die eintlike saak waarom dit gaan, en "vehicle", vir dit wat die eintlike onderwerp metafories karakteriseer. Die herformulering van hierdie begrippe binne resente metafoorteorieë word krities-aanvullend bespreek in Gräbe (1984c) en (1985a).
5. Reinhart (1976b) se formalisering van "focus-interpretation" en "vehicle-interpretation" in haar ondersoek na "poetic metaphor" is aangevul wat sowel die lokale (sintaktiese) as globale (tekstuele) interaksieprosedures in poëtiese metafoor betref in Gräbe (1984c) en (1985a).

6. Die tussenligende metaforiese konstruksie

3 en ver onder in die haai grint
4 het die adamsvy gekraak soos amandel
A(T) FE A(V)

is geanaliseer in Gräbe (1986: 17-18).

7. 'n Welkome uitsondering is hier Irene Fairley (1975) se studie van die "ungrammar" in Cummings se poësie.
8. Die klank- en ritmiese struktuur van die gedig, waaraan nie in hierdie referaat aandag gegee word nie, is volledig geanaliseer in Gräbe (1986: 29-41).
9. Koppeling ("coupling") verwys na Levin (1962) se term vir 'n algehele ooreenstemming tussen die tipe sinskonstituent en die volgorde van sintaktiese posisies; in vergelyking daarmee is parallelisme sintakties gesproke minder gebonde. Wanneer die preposisionele frases herskryf word om slegs presiese ooreenstemming van woordsoorte (preposisie, lidwoord, adjektief, nomen) en sintaktiese posisies aan te dui, word hierdie graduele verskille tussen enersyds die gedeeltelike sintaktiese ekwivalensie tussen die eerste en tweede (parallelisme) en andersyds die volledige sintaktiese ekwivalensie tussen die tweede en derde (koppeling) preposisionele frases duideliker:

	in die	geruis van die	aandwind
ver onder	in die	haai	grint
onder	in 'n	knoesterige	mik

Belangriker as hierdie graduele verskille tussen parallelisme en koppeling is egter Jakobson (1960) se bedoeling met sy omskrywing van die ekwivalensiebeginsel: die vergelykbare sintaktiese posisies op die kombinatoriese as - juis omdat die beginsel van ekwivalensie teenwoordig is in die rangskikking van sinskonstituente of woordsoorte - belig semantiese ekwivalensie (ooreenstemming of kontrastering) tussen die items wat in eenderse sintaktiese posisies op die paradigmatische of seleksionele as voorkom.

BIBLIOGRAFIE

- Black, Max
1962 Models and Metaphors: Studies in Language and Philosophy. Ithaca: Cornell University Press.
- Fairley, Irene
1975 E.E. Cummings and Ungrammar: A Study of Syntactic Deviance in his Poems. New York: Watermill.
- Gräbe, Ina
1983 Metaforiese konstruksies in poëtiese taalgebruik - 'n tekstuële benadering. In: A.J.L. Sinclair (red.), G.S. Nienaber - 'n Huldeblyk. Bellville: Publikasiekomitee, UWK, pp. 207-223.
- 1984a Sintaksis in die Poësie/Syntax in Poetry. Port Elizabeth: UPE.
- 1984b Aspekte van poëtiese taalgebruik: teoretiese verkenning en toepassing. Potchefstroom: PU vir CHO.
- 1984c Local and Global Aspects of Interaction Processes in Poetic Metaphor. Poetics 13(6): 453-457.
- 1985a Metaphor and Interpretation. An Analysis of Interaction Processes in Poetic Metaphor, with special reference to Dylan Thomas's "A Process in the Weather of the Heart". Pretoria: University of South Africa.
- 1985b Kommunikasie-middele in die poësie. Journal of Literary Studies/Tydskrif vir Literatuurwetenskap 1(2): 14-33.
- 1986 "Droogte": aspekte van poëtiese taalgebruik - teoretiese uiteensetting en toepassing. In: Jan Senekal (red.), Teks-Leser-Konteks. Gedigte ontleed volgens eietydse metodes. Johannesburg & Kaapstad: Perskor, pp. 12-43.
- 1987 Eniqste Studieqids vir ALW303-P: Poësieteorie; Literêre betekenis en evaluering. Pretoria: Universiteit van Suid-Afrika.
- Jakobson, Roman
1960 Concluding Statement: Linguistics and Poetics. In: Thomas Sebeok (ed.), Style in Language. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, pp. 350-377.
- Levin, Samuel
1962 Linguistic Structures in Poetry. The Hague: Mouton.

Lotman, Jurij

- 1977 The Structure of the Artistic Text. Translated from the Russian by Gail Lenhoff and Ronald Vroon. Michigan: Ann Arbor.

Reinhart, Tanya

- 1976a Patterns, intuitions, and the sense of nonsense: an analysis of Cummings's "anyone lived in a pretty how town". PTL: A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature 1: 85-103.

- 1976b On Understanding Poetic Metaphor. Poetics 5: 383-402.

Richards, I.A.

- 1936 The Philosophy of Rhetoric. New York: Oxford University Press.

Strydom, Leon

- 1973 Geleentheidsverse. Kaapstad & Pretoria: Human & Rousseau.